

Adattármustra. Régi könyv és régi irodalom

A sorozat egyes számaiban független szakemberek értékelik a magyar nyelvű internet könyvtári szempontból fontos tartalomszolgáltatásait megadott szempontok szerint; ezúttal az elmúlt századok irodalmával és könyvészetével foglalkozó információforrásokat. A bírálatok a használók számára fontos kezelőfelülettel, keresőrendszerrel, tartalommal és metaadatokkal foglalkoznak. Az értékelések egyrészt segítséget nyújtanak a rendszerek minél eredményesebb használatához, másrészt felhívják a fejlesztők és karbantartók figyelmét a szolgáltatás hiányosságaira, a jövőbeli minőségi javítások érdekében.

Digitális Klasszika. A 18-19. századi magyar irodalom adatbázisa

Honlap: <http://www.kiad.hu>

E-mail: szajbely@hung.u-szeged.hu

Fenntartó: Szegedi Tudományegyetem
Bölcsészettudományi Kar Klasszikus Magyar
Irodalom Tanszék

Értékelés dátuma: 2009. január 11.

Értékelő: Ternai Zita

Általános értékelés

A *Digitális Klasszika* egy adatbázis és egy digitális szöveggyűjtemény a 19. századi magyar irodalom- és művelődéstörténet elfeledett forrásaival. Olyan szövegeket válogattak egybe, amelyek alapján jól feltérképezhető a század irodalom- és művelődésszemlélete.

Egy OTKA-projekt keretében – 2002 és 2005 között – közös erővel hozták létre a *Szegedi Tudományegyetem Bölcsészettudományi Kar (SZTE BTK) Klasszikus Magyar Irodalom Tanszékének* és a *SZTE Egyetemi Könyvtárának* munkatársai. Ez az összefogás az adatbázis szempontjából rendkívül előnyös, mert a tanszék részéről garantálva van a szakmaiság és a téma alapos ismerete, a könyvtár pedig gondoskodik a háttérrel és a dokumentumokról.

A fejlesztők célkitűzése többértű: bemutatni (válogatni, digitalizálni, a világhálón elérhetővé tenni) az irodalom- és művelődéstörténeti kutatás számára kiaknázatlan forrásokat, illetve nehezen hozzáférhető (többször kéziratos) szövegeket filológiai megmunkálva közreadni. Kiindulópontnak – nem

műfaji értelemben használva a kifejezést – a cikket választották. A formai szempontoknál közeg- és műfajfüggetlen válogatásra törekedtek, azaz a hordozó média típusa indifferens (lehet folyóirat, hírlap, könyv, könyvrészlet, röpirat), és tanulmányok, kötetelőszók, bevezetők, lexikoncikk, folyóiratcikkek, hírlapi kritikák, hirdetési felhívások, ismertetők, tárcák mind helyet kaphatnak. Ennek eredményeként a 7000 körüli nyomtatott oldalnyi szöveg adatbázisba építve a kutatók szélesebb rétege számára vált elérhetővé és használhatóvá, és egyetemi oktatási segédletnek is kiváló. Mondhatnánk, hogy a számok alapján nem nagy az adatbázis, de ha arra gondolunk, hogy főleg elfeledett, kiaknázatlan forrásokról beszélünk, akkor máshogy értékelendő.

Egy Bibliotheca nevű menü alatt össze vannak gyűjtve a tanszéken gyakran használt és nehezen hozzáférhető (elsősorban szépirodalmi) kiadványok, ami azért nagyon hasznos, mert így mindenki számára elérhetővé válnak azok a textusok, amelyek csekély példányszámban lelhetőek fel, viszont a korszak ismeretéhez elengedhetetlenek. A legtöbb anyag digitalizálva, képfarmátumban olvasható, a többi szöveges formátumban, .doc vagy .pdf kiterjesztéssel. Az Elemzések menüben a felvilágosodás korának magyar irodalmáról írt tanulmányok, elemzésvázlatok színesítik a repertoárt.

A tesztelés során talált komolyabb hiányosságok:

1. Az adatbázis használatához nem helyeztek el a lényeges tudnivalókat összefoglaló súgót, így a felhasználó valószínűleg nem tudja teljes körűen igénybe venni a funkciókat. Az egyes keresési lehetőségekhez egymondatos kommentárokat olvashatunk, ami ugyan több a semminél,

de az a baj, hogy ugyanazokkal a szavakkal magyarázza el őket, mint amilyen nevet kapott egy-egy mező. A numerikus intervallum kereséséhez fűzött magyarázat például: a „numerikus adaton vett intervallum-keresés”. Az egérbe be van építve egy rövid, félsoros magyarázó funkció, de ezzel a lehetőséggel csak akkor tudunk élni, ha már az adott szóra álltunk, a hivatkozások pedig nincsenek kiemelve, így egyenként kellene minden kifejezésre fókuszálni az egérrel. Van egy tévesztés: rosszul állították be a magyarázó szöveget a Paratextusok böngészésénél. A paratextusok típusainak felsorolásánál is az abc-re vonatkozó szisztéma szerint magyaráz. Ha ráállok a dedikáció szóra, az egér kiírja, hogy: „Kattintson ide a(z) dedikáció kezdetű paratextusok megtekintéséhez!”. A keresőrendszer használata sok hibalehetőséget rejt magában, mert érzékeny a kis- és nagybetűkre, amiről ha nem tudunk, sok értékes találatról esünk el. (Például a *Muzeum-Múzeum*, *muzeum-múzeum* szópárok érdekessége, hogy a *Muzeum* szóra érkezik 18 találat, a *Múzeum*-ra 1, a kisbetűs változatokra egy sem.) Bár anynyi segítséget kapunk, hogy ha nem érkezik találat, mindig ugyanazt a sablont kiírva közli, hogy: „A kereső érzékeny a kis-nagy betűkre”, illetve „Ha nem biztos a keresendő szövegben, akkor inkább keressen annak egyik, biztos részére”. Ez az általános, semmitmondó leírás azonban egy adatbázis használati útmutatójához édeskevés.

2. A www.kiad.hu honlapon az olvasható, hogy folyamatosan bővül az adatbázis, de erről nincs további információ. Ami miatt nekem gyanús, hogy mégsem bővül manapság, hogy a honlapon a Projekt menüpont legalján – apró betűkkel megjelenítve – elérhető egy .pdf kiterjesztésű jegyzék, amelyben a feldolgozott cikkek listája szerepel időrendben. Ha folyamatos lenne a feldolgozás, nem valószínű, hogy ezt a listát is egyenként bővítgetnék. Egy viszonylag friss dátumot ugyan találtam, de az nem az adatbázishoz kapcsolódik. Az Elemzések menüben *Labádi Gergely* írása *Katona Józsefről* 2008. december 9-i.
3. Az adatbázis mérete is érdekes lenne, mert a felhasználó tudni szeretné, hogy egy ilyen átfogó nevet viselő, két évszázadot is felölelő tartalmú adatbázis alatt mire számítsen. A 7000 nyomtatott oldalnyi szöveg megjelölés kevés, jó lenne tudni a cikkek (legalább becsült) számát is. Az adatbázis hátránya, hogy a keresőben cikkekre/címekre nem tudok keresést kiadni keresőkifejezés nélkül – pedig egy ekkora

adatbázisban erre szükség lenne. A böngészés alatt abc-ben fel van ugyan tüntetve az összes cikk, de fáradtságos a betűkre egyenként kattintva megszámlálni, hogy az abc adott betűjéhez hány cikk tartozik, majd ezeket még össze is adogatni. Az előzőekben említett .pdf-es cikklista sincs sajnos megszámozva. A listából arra lehet következtetni, hogy 600 körüli cikk van az adatbázisban. Pontos adat kinyerésére nem volt mód, mert egy megjegyzésben szerepel, hogy „külön címnek számítanak azok a publikációk is, amelyek ugyan több részesek, de külön lapszámban jelentek meg. Négy cím fölött azonban nem jelöltük külön mindegyiket”. Még egy kísérletet tettem: a dátum intervallum keresésénél beírtam a kiadás kezdete attribútumba, hogy 1700–2000-ig. Ekkor összesen 591 találatot kaptam, két kategóriában: periodikumban, illetve sorozatban. Megállapítható tehát, hogy a 600 körüli feldolgozott cikk lehet az adatbázis pillanatnyi nagysága.

4. Az egész 19. Századi Magyar Irodalom Adatbázisra (a hozzá tartozó www.kiad.hu honlapra nem vonatkozik) jellemző, hogy a szöveg és a hivatkozás nincs eltérően megjelölve. Ez legjobban az egyes találatok leírásánál hiányzik. Egy kezdő felhasználó nem biztos, hogy felismeri, hogy a teljes cikket is elolvashatja a bibliográfiai leírásoknál.
5. Sajnos elég sok helyesírási hibát találtam, amit egy helyesírás-ellenőr programmal könnyen csökkenteni lehetne, és egy magyar tanszéknél az ilyen jellegű hibák nem (lennének) megengedettek. Sok a következetlenség is, az adatbázis oldalain egyik helyen tegezve, a másik helyen magázva szólítanak meg, és néhol magyartalannak érzem a megfogalmazási módot.
6. A rendszer még fejlesztésre szorul: a találatok mentésére, küldésére nincs lehetőség. Igaz, hogy a hasonló jellegű oldalakhoz képest – ahol a találatok szintén új oldalon nyílnak – annyi előnye van, hogy a legfrissebb verziószámú (3.0.5) Mozillában a találatok URL-címei fel vannak tüntetve, így a későbbiekben is vissza lehet keresni, illetve elláthatjuk őket könyvjelzővel.

Összegzés:

A Digitális Klasszika hiánypótló adatbázis és szövegtár a kor irodalmi és művelődéstörténeti feltárásához. A mai időkben rá vagyunk kényszerítve, hogy újragondoljuk a ritka kiadványok sorsát. Az, hogy néhány szakértő összefogásának és fáradtságos munkájának köszönhetően ezeknek a nehezen hozzáférhető anyagoknak a digitalizálása sor került és újfajta nyilvánosságot kaptak, új teret

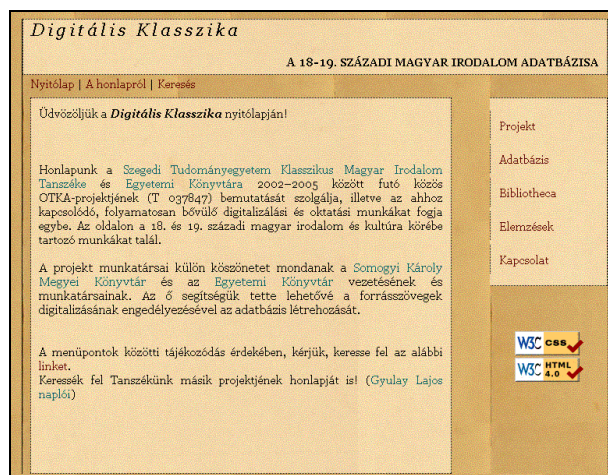
nyitott a kutatások és az oktatás számára. A minőségromlást megakadályozták, megoldották a dokumentumok tartós megőrzését is. Az anyagok feldolgozása és adatbázisba helyezése – a széles körű keresési feltételek megadásával – pillanatok alatt elérhetővé teszi az egyes dokumentumot.

Részletes értékelés

Felület, használhatóság, segítség

- A Honlapról nevű menüpont alatt tájékoztatnak a legfontosabb technikai igényekről. A képernyőhöz minimális beállításként high color (16 millió szín), illetve 800x600-as felbontás szükséges, de javasolt az 1024x768-as. Ajánlott szoftverek a Mozilla Firefox, Adobe Acrobat Reader és az Open Office vagy a Microsoft Office. Ez utóbbi miatt nem akadálymentes az adatbázis. Az praktikus, hogy az ingyenes verziójukat helyben le is töltheti, aki nem rendelkezik vele. A böngésző használatára vonatkozóan közlik, hogy: „Az általunk követett szabványt az Internet Explorer sajnos nem minden esetben értelmezi megfelelően, ezért kérjük, a technikai leírásnál ajánlott Mozilla Firefoxot használja.” Ez a kijelentés nem helytálló, mert több olyan hibát találtam, ami míg Mozilla alatt helytelenül jelenítődött meg, addig Explorerben rendben működött. A keresés eredménye megjelenítésénél Mozillában az egész jobb panel üres, csak sokkal lejjebb kezdődik a találati lista. Első alkalommal félre is vezetett, azt gondoltam, nincs találatom. Azután amikor a sarokban megláttam a találatok számát, azt hittem, nagyon lassú a rendszer, sokat kell várni az eredményre. A digitalizálás technikai hátteréről azt lehet megtudni, hogy az egyes oldalakat az adatbázis (150–200 dpi felbontású, .jpg kiterjesztésű) képformátumban tárolja, s ehhez rendeli hozzá az oldalak részletes leírását.
- A Digitális Klasszika megjelenése nem mutat egységes képet: a honlap és az adatbázis külleme nem kapcsolható egymáshoz. Az első jól illeszkedik a tárgykörhöz, a háttere régies, *Ányos Pál* kéziratos kötetének felhasználásával készült (1. ábra). Még az Elemzésekben elérhető .pdf anyagok háttere is régies papírra emlékeztet, nagyon ötletes. Az adatbázis megjelenése ezzel szemben túl modern a témához. Sok a felesleges grafika a gombok körül, ráadásul sok helyet is foglalnak el, így többször hosszán kell lefelé görgetni, hogy az összes keresési lehetőséget lássuk. Üde színfolt viszont, hogy a megjelenítést 10 téma közül ki lehet választani, vagyis az adatbázis kerete több színben is elérhető. Ami miatt nagyon tetszik, az nem is a sok variáció,

hanem a hozzá fűzött rendkívül humoros kommentárok. Például: „Téma neve: kék. Leírása: Megetette már a halait?” vagy „Téma neve: hideg. Leírása: Ha felzaklatta az olvasott szöveg, váltson át erre a színre!”. A betűk nagysága megfelelő, jól lehet olvasni mind a honlapon, mind a digitalizált szövegeknél – itt a képek jó felbontása miatt. Átgondolt a navigáció a honlapon, ám az adatbázisról ez nem mondható el. A legnagyobb hiányosság e téren, hogy nincs viszálylépési lehetőség a honlpra.

1. ábra A Digitális Klasszika nyitólapja

- Jó, hogy a keresőfelület bal oldalán állandóan látszanak a keresésre vonatkozó gombok. Ha kiválasztom valamelyik opciót, az eredmény, a látvány számomra egy kicsit nehézkes. Az egyszerű kereső felülete függőlegesen kb. két képernyőnyi helyet foglal el, pedig csak ötféle lehetőség közül választhatunk (2. ábra). Ez a megoldás áttekinthetatlenné teszi az oldalt, mert a feliratokat (feleslegesen) hatalmas betűkkel írták, ráadásul többször, különböző megfogalmazásban is szerepel ugyanaz. Például, ha kiválasztjuk a szerző böngészését, háromszor rágják egymás után a számba (hogy biztosak legyünk benne), szerzőre kívánunk böngészni (1. Böngészés >> Szerző >> 2. Szerző böngészése >> 3. Szerzők böngészése abc szerint). A rendszer előnyére válik, hogy a keresőkérdéseket félkövér betűkkel jelenítik meg. A találatok számozásánál viszont a számok már óriásiak a leírásokhoz képest, szinte elvonva a figyelmet a lényegről.
- A keresőúrlapon váltakozik a tegező és a magázó megszólítás. A leglátványosabb ott, ahol két egymást követő mondaton belül sem következetesek: „Válaszd ki a kívánt keresési lehetőséget!” Majd utána a felsorolt opcióknál: „Ezt a keresési

módot akkor használja, ha [...] szerint szeretne keresni.” Ez az oldal a helyesírási hibák sokaságára is jó példa. A harmadik opciónál a 'használgj' szóból lemaradt a szóvégi 'a' betű, a második és a harmadik választási lehetőség leírásánál pedig a mondatzáró írásjel. Mivel az adatbázis nem sok leírást tartalmaz, igen rövid munkával korrigálni lehetne a teljes szöveget.

Egyszerű keresés

Kérlek válaszd ki a számodra megfelelő keresési sort!

- » szöveg típusú keresési tulajdonság
- » numerikus típusú keresési tulajdonság
- » dátum típusú keresési tulajdonság
- » kiadvány paratextusában való keresés
- » kiemelt nevekben való keresés

Szöveg típusú keresés

Keresés a(z) mezőben a(z)

Keresés

Numerikus típusú keresés

Keresés a(z) mezőben a(z)

Keresés

Dátum típusú keresés

Keresés a(z) - - mezőben a(z)

Keresés

Keresés a kiadvány paratextusában

Keresés a(z) típusban a(z)

Keresés

Keresés a kiemelt nevekben

Keresés a(z) típusban a(z)

Keresés

2. ábra Az adatbázis keresőfelülete.
A dizájn miatt a keresési opciók nem férnek el a képernyőn

- A keresőfelület új böngészőablakban nyílik meg, ami a legtöbbször előnyös. Az egyes találatok is újabb ablakban jelenítődnek meg. Egyszerű és összetett keresést is lehet végezni, illetve a böngészésnél 9 különböző módon nyerhetünk ki listákat az adatbázis tartalmából. Sajnos a kereső működésére vonatkozóan semminemű tájékoztatást nem kapunk, pedig nem mindig egyértelmű a használata. Bizonyos fogalmakat magyarázni illenék a felhasználóknak. Például az intervallum keresésnél miért van hat rubrika – lehetőségünk van ugyanis nemcsak évre, hanemóra, napra is keresni –, a dátumot milyen formátumban kéri a rendszer, vagy mit értenek kiemelt név alatt. Egy kicsit magyarosítani lehetne a megfogalmazást. Két példa: „Keresés a [...] attribútumon a [...] –tól [...] –ig terjedő intervallumban” vagy a „numerikus adaton vett intervallum-keresés”. Remek ötlet, hogy nemcsak az adatbázisban, hanem magán a honlapon is lehet keresést végezni a Keresés menüre kattintva. Ezzel a megoldással – egy egyszerű űrlapon – a Google segítségével vagy a weben vagy a www.kiad.hu domainen futtatja le az adott keresést; utóbbi esetben az adatbázis tartalma mellett a honlap oldalain is.
- A belső utalók rendesen működnek, minden általam kipróbált hivatkozás jó helyre mutatott. Nincs a honlapon elhelyezve sajtóanyag, látogatói statisztika, pedig egy számláló nem sok programozást igényel, ellenben nagyon hasznos. Az utolsó frissítés időpontja vagy a jövőre vonatkozó tervek is lényegesek lennének.
- A fenntartó szervezet – úgy gondolom – a Szegedi Tudományegyetem Bölcsészettudományi Kar Klasszikus Magyar Irodalom Tanszéke. Ebben a formában nincs megjelölve az intézmény, de a kapcsolat menü alatt az ő levelezési címük szerepel. Kapcsolatteremtésre egy postacím, telefonszám és e-mail cím áll rendelkezésünkre. A projekt résztvevői is fel vannak tüntetve e-mail címekkel. Itt talán érdemes lenne megjelölni a titulusokat, mert könyvtárosok és oktatók egyaránt szerepelnek benne. A honlap szerkesztőjének postafiókjába is lehet észrevételt küldeni.

• Kereső funkciók, találatok

- A Digitális Klasszika keresőfelülete bárki számára ingyenesen hozzáférhető. Van egyszerű és összetett keresés, böngészés is. Sajnos sűgőhiányában nem mindenki számára lehet egyértelmű a használata, főleg a már említett nehézkes megfogalmazások miatt.
- Az egyszerű keresés több részből áll. Lehet szöveg, numerikus vagy dátum típusú keresést vé-

gezni, illetve kereshetünk a kiadvány paratextusában vagy a kiemelt nevekben. Itt máris felmerül két kérdés. Ha feltételezzük, hogy nemcsak kutatók, egyetemi oktatók és magyar szakos hallgatók használják az adatbázist, hanem kíváncsiságból egy laikus is nézelődik, tisztában van-e azzal, mit jelent a paratextus vagy a kiemelt nevekben való keresés?

- Az egyszerű kereső felépítése mind az öt esetben azonos. Ki kell választani egy legördülő listából a keresés típusát: például a szöveg típusú keresésnél nyomdára, kiadóra, címre, kiadás helyére, szerkesztőre, szerzőre, alcímre vagy mellékletre lehet keresni, majd egy szabadszavas mezőbe beírni a keresőkifejezést. Hiányzik a kiadványra való keresés lehetősége. A szöveges keresésnél alapértelmezettként a nyomda van beállítva, ami szerintem nem logikus, mert nem arra szoktunk a legtöbbször keresni. Az sem világos, hogy miért ez a sorrend? A szerzőre keresés lehetősége csak a hatodik helyen áll, fontoságban előbb kellene lennie.
- A keresés során a rendszer az ékezetek között különbséget tesz, és automatikusan jobbra csonkol. Ha többszavas a keresőkérdésünk, csak akkor kapunk találatot, ha helyes sorrendben írtuk be a kifejezést. A százalékjel beírásával nagy mennyiségű találatot kapunk. Nem jöttem rá, pontosan hogyan is értelmezi a rendszer ezt a jelet. A szöveg típusú keresésnél a nyomdához írtam be, és 649 találat érkezett. Mivel a találati listán a megjelenítési formátumban nem szerepel a nyomda mező, nem tudtam valamennyit áttekinteni, de kizártnak tartom, hogy 649 különböző nyomda szerepelne (böngészésben nem lehet a nyomdákra listát kérni). A címekre is kiadtam keresőkérdésnek a %-ot, ott 1471 találatot kaptam. A numerikus típusú keresésnél a százalékjelet beírva végzetes rendszerhibát idéztem elő, laikusok számára értelmezhetetlen üzenettel: „A következő hiba lépett fel: /www/webhosting/kiad.hu/adatbazis/modules/db/db_exec.php: sor: 29; pg_exec():... stb.”
- Az összetett keresés megoldása nem szokványos. Összetett alatt azt értik, hogy a keresés szisztémája ugyanúgy működik, mint az egyszerű keresésnél, de itt beépítették a Boole-operátorokat. Ha a logikai NEM-et szeretnénk választani, akkor rögtön az első legördülő mezőnél kell jelölnöm, hogy *Azokat* vagy *Nem azokat az entitásokat keresem*. A továbbiakban lehet megfogalmazni a keresőkérdést: *amelyekben van [...] attribútum* (itt egy legördülő listából választhatunk – az egyszerű keresésnél található összes típust szerepeltetve), és *annak értéke*

[...] (ez szabadszavas mező). Ha ÉS illetve VAGY operátorokkal is szeretnénk bővíteni a keresőkérdésünket, az első alkérdés űrlapjának kitöltése után egy újabb legördülő mezőnél választhatom, hogy „A következő alkérdéssel <<ÉS>> / <<VAGY>> kapcsolatban áll”-jon-e, azaz túlbonyolították, és „programozói nyelven” fogalmazták meg (például: entitás, attribútum). Mire minden egyes alkérdés után újratölti az űrlapot a rendszer, hosszú idő telik el feleslegesen.

- A keresések eredménye lassan érkezik, még akkor is, ha kevés találatot kapunk. A találatok öt kategóriában szerepelhetnek, csoportonként újratekintő számozással. Ha létrehozhatnánk a keresőben egy szűrőt ennek az öt kategóriának (periodikum, kiadvány, sorozat, cikk, cikksorozat), talán gyorsulna a rendszer. Egyszerű, számozott találati listákból dolgozhatunk. Sajnos a felhasználó nem választhatja ki, mi alapján legyenek rendezve a találatok. Nem jöttem rá, hogy a lista elemei milyen sorrend alapján követik egymást. Sem szerző, sem cím, sem kiadási ideje szerinti rendezést nem véltem felfedezni. Valószínű, hogy a találatok érkezési sorrendben jelennek meg (3. ábra).

Találati kategóriák száma: 2	Találatok száma: 553
A keresés eredménye	
A keresés periodikumbeli eredményei	
1.	Figyelmező Szerkesztők: Bajza József, et al. Kiadási ideje: 1837. január 1 (1. évfolyam, 1. kötet 1. szám)
2.	Athenaeum Szerkesztők: Bajza József, et al. Kiadási ideje: 1837. január 1 (1. évfolyam, 1. kötet 1. szám)
3.	Felső Magyar Országgyűlési Minerva Szerkesztők: ismeretlen Kiadási ideje: 1825. április (1. évfolyam, 1. kötet 4. szám)
4.	Életképek Szerkesztők: Frankenburg Adolf

3. ábra A találati lista megjelenése Explorerben

- Egy oldalon van az összes találat, bizonyos térenként egy vissza gomb elhelyezése segíthetné a navigációt – gondoljunk például az 1471 találatra. A lista elemei általában a három-négy legfontosabb adatot tartalmazzák, a különböző kategóriákban más és más információkat. Nincs karakterkorlátozás, az egyes mezők adatai végig olvashatók. Egy kivételt vettem észre. A „Dugonics András. Irodalomtörténeti tanulmány” című kiadványnál a keresés kiadványbeli eredményeinél így szerepel: „Dugonics András. Irodalomtör-

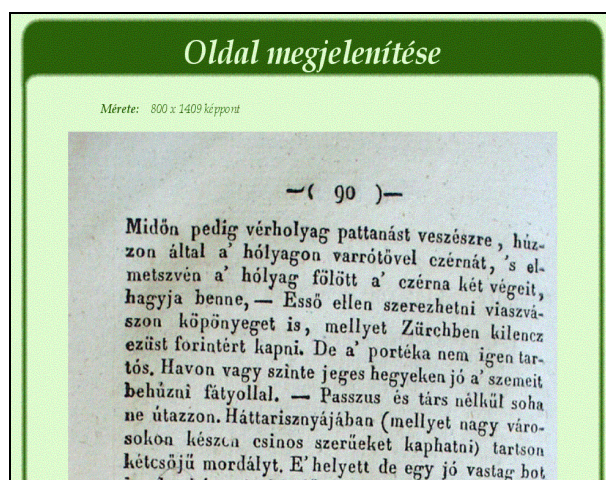
téneti tan...” Ugyanez a cikkbeli előfordulásnál végig ki van írva.

ott minden oldal egyenként fel van tüntetve és rá lehet kattintani.

4. ábra A cikkek bibliográfiai leírása

- Az egyes tételek új oldalon nyílnak. Ha bezárom az ablakot, a találati lista elejére ugrik a rendszer. Kellemetlen, ha egy többszáz oldalas lista végén jártunk, és nem jegyeztük meg a sorszámát: bizony újra keresgélhetjük, hol tartottunk. A rendszer másik gyengesége, hogy ha az egyes bibliográfiai leírásokban rákattintunk egy hivatkozásra, az rányílik. Ha bezárjuk, vele együtt eltűnik a leírás is. A dokumentumok formai feltárása jól strukturált, a bibliográfiai leírások tartalmazzák a legfontosabb adatokat (4. ábra). Az önálló kiadványok, sorozatok, periodikák besorolási adatai: cím, szerző, szerkesztő, a paratextusokhoz kapcsolódó személyek neve, a kiadó és a nyomda neve, a megjelenés helye és ideje. A cikkek besorolási adatai: cím, szerző, megjelenés ideje, tárgyszavak, a cikket befoglaló egység adatai: évfolyam, kötet, szám és az oldalak intervalluma. A periodikáknál a példányadatok mellett a további számok is fel vannak tüntetve és kattinthatók. A Digitális Klasszika legjobb tulajdonsága, hogy a feldolgozott cikkekre kattintva – ha már fel vannak töltve –, teljes szöveggel képformátumban, jó felbontásban (a méretének megadásával) olvashatóak. Mindez új ablakban nyílik, hogy az adatbázis bezárása után is tudjunk a szöveggel dolgozni (5. ábra). Egyik hátránya viszont, hogy a digitalizált szöveg mellé nincs mellékelve a forrása. A másik hátránya, hogy csak oldalanként lehet előre vagy hátra lapozni. Ha több oldalt szeretnénk átugrani, vissza kell térni a tétel megjelenítéséhez, mert

5. ábra Egy cikk részlete

- A böngészés funkció különböző szempontok szerinti lekérdezéseket tesz lehetővé, amelyekkel nagyon jó áttekintéseket kapunk. Az egyes menükre kattintva a böngészés sorrendjét választhatjuk ki ábécé, gyakoriság vagy néhány esetben típus szerint is. A Cikk ábécé szerinti böngészésénél az egyes betűkre kattintva tudjuk megjeleníteni a listákat. Emellett háromszor szerepel az „A Egyéb” kifejezés, amiből kettő azonos listát ad. Az egyik a névelővel kezdődőket, a másik az írásjelekkel kezdődőket. Az E betű mellett szereplő „Egyéb” is az utóbbi listához visz. Ugyanez a hiba jelentkezik a Kiemelt nevek böngészésénél is. A V betűt választva V. Henrik királlyal és V. Lászlóval kezdődik a névsor, de az ábécé előtt egy egyes (1) is van, ahol egyedül „14-dik Lajos” szerepel – ráadásul helytelenül leírva! A Böngészés >> Paratextus >> illusztráció-t választva az eredmény meglepő: „XXXXXXXXXX”. A Tárgyszó böngészésénél, ha gyakoriság szerinti listát kérünk, a fejléc félrevezető: „Cikkek böngészése ABC szerint”. Ha innen nyitjuk meg az egyes tételeket, nem jeleníthetők meg, hibaüzenet érkezik: „A kért cím: ?major=display& minor=browsesubjword nem teljesíthető!” Ha viszont ugyanezeket az ábécé szerinti böngészésből választjuk ki, hibátlanul működnek. A Periodikák böngészésénél vettem észre, hogy a Regélő Pesti Divatlap kétszer szerepel a listán; az egyik tévesen írva: „Divatlap”. Mivel a rendszer különbséget tesz a kis és a nagybetűk között, nem adja ki találatnak az utóbbit, ha követjük az adatbázis szabályait. Szerencsére csak egy félkész cikk van hozzá feldolgozva.

- A találati lista és a rekordok mentésére nincs lehetőség. A legegyszerűbb: szövegkijelölés, másolás, beillesztés Word-be lehetőség sem működik, le van tiltva az oldalak másolása, e-mailben sem lehet elküldeni őket. Ha a tartalmak jogvédelem alatt állnak, mindenképpen fel kellene tüntetni. És ha már ennyire szigorúak, legalább a keresőkérdeések mentésével bővíthetnék a programot, mert jelenleg ezt sem tárolja a rendszer.

Tartalom, minőség

- A 19. Századi Magyar Irodalom Adatbázisa elnevezés túl átfogó, ennek alapján a felhasználó – ha nem olvassa el a projektről írott részt – a kor-szak nagyjainak életrajzaira, műveire, műelemzéseire számíthat. A magyar Wikipédia-ban (hu.wikipedia.org/wiki/19._századi_magyar_irodalom) egy csokorba van szedve a század minden fontosabb, irodalomhoz köthető személyisége. E lista alapján a Digitális Klasszika keresőjébe (Egyszerű keresés >> Szöveg típusú keresés >> Összes mező) beírtam legalább harminc híres, és kevésbé közismert ember nevét. Meglepődve tapasztaltam, hogy átlagosan csak 1-2-3 találatot kaptam: például *Csokonai, Katona József, Petőfi, Jókai, Baróti Szabó Dávid, Ipolyi Arnold*. Nem érkezett találat *Fazekas Mihályra, Madáchra* vagy *Dukai Takách Juditra*. Ellenben *Kazinczyra* 18, *Arany Jánosra* 40, *Jósika Miklósr*a 9, *Toldy Ferenc*re 8 találat jött. Ahhoz, hogy ráérezzünk az adatbázis tartalmára, érdemes a tárgyszavak böngészésénél lévő listát – a gyakoriság szerinti egy oldalon mutatja az összeset – végigmazsolázni.
- A projekt munkatársai négy általános kutatási irányt határoztak meg. Az volt a céljuk, hogy olyan cikkeket válogassanak az adatbázis számára, hogy egy lehetséges későbbi bővítéskor valamely irányba besorolhatók legyenek a most kimaradt cikkek, témakörök. A honlapon a projekt részletes ismertetésénél feltüntették, hogy az első csoportban „a rendszerformáló kategóriák történetére vonatkozó forrásokból az irodalom és művelődés terét meghatározó fogalmak, intézmények ki- vagy átalakulását követhetjük nyomon. Ilyenek például a sajtó-, a könyv-, könyvtár-, az intézménytörténeti források.” A második csoportba tartoznak az esztétikai kategóriák történetére vonatkozó források, amelyek segítségével az irodalmi műfajokra és kategóriákra nyerhetünk rálátást. A harmadik csoport magában foglalja az „irodalom és művészet rendszerének a többi társadalmi alrendszerhez való viszonyát tárgyaló forrásokat, mint például a jogi szabályozásokról és gazdasági fejleményekről, társadalmi szerepekről referáló, illetve ezeket

elemző szövegek”. A negyedik csoportban vannak a tudománytörténetre vonatkozó források, az irodalomtörténet-írás történetére és módszertanára jellemző szövegek.

- Visszatérve a túl átfogó névválasztásra, az a látogató sem marad hasznos információ nélkül, aki általánosabb dolgokra számít. A www.kiad.hu oldalon található Elemzések menüpont alatt hat színvonalas, vázlatos életrajzot és értelmezést olvashat *Labádi Gergely* – a projekt egyik munkatársa – tollából. Bár azt gondolom, ezek az előadási diák akkor a legértékesebbek, ha az oktató óráján ülve hallja hozzá az illető a magyarázatokat. A honlap tartalmi ismertetőjében az szerepel, hogy olyan tanulmányok, elemzésvázlatok olvashatók, amelyeket a tanszék munkatársai vagy hallgatói készítettek. Ehhez képest csak egy oktató anyagai érhetők el, ezeket érdemes lenne bővíteni.

Metaadatok, bibliográfiai információk

- A www.kiad.hu fejlécén ékezet helyesen, pontosan meghatározva olvashatjuk az adatbázis teljes nevét: *Digitális Klasszika. A 18-19. századi magyar irodalom adatbázisa*. Az oldal forrásában a metaadatok közül fel van tüntetve a közreadó: *Szegedi Tudományegyetem Klasszikus Magyar Irodalom Tanszék*. Négy kulcsszóval is ellátták: *18. századi magyar irodalom, 19. századi magyar irodalom, klasszikus magyar irodalom, magyar irodalmi szövegtár*, így a böngészők könnyebben megtalálhatják. Az adatbázishoz is tartoznak metaadatok. A fejlécen levő megnevezés: a *XIX. Századi Magyar Irodalom Adatbázis* írásmódja nem egyezik a honlapon láthatóval. A készítő neve és e-mail címe is szerepel, ezen kívül – pazar módon – legalább hetven tárgyszóval látták el (6. ábra). Sajnos bizonyos helyeken a speciálisan magyar karakterek (ő, ú) nem felismerhetők. Eredetileg nyugat-európai (ISO) karakterkódolású, de a többire váltva sem javult a helyzet. Az NDA számára nem küld meta-adatokat.

```
<DOCTYPE HTML PUBLIC "-//W3C/DTD HTML 4.01 Frameset/EN"  
http://www.w3.org/TR/html4/frameset.dtd">  
<HTML>  
<HEAD>  
<META name="description" content="XII. Századi Magyar Irodalom Adatbázis">  
<META name="author" content="Rihab KERKEZ">  
<META name="reply-to" content="mhds@shah.mud.hu">  
<META name="copyright" content="copyy: Copyright Rihab KERKEZ, 2000-2003">  
<META name="robots" content="all">  
<META name="revisit-after" content="7 days">  
<META name="keywords" content="16. század, 17. század, 18. század, 19. század, ajánlások, angolizáció  
műveidése, alkotóvita, életrajz, idézetek, kiegészítések, demográfiai adatok, iratok, íróasztalok, előszó, emlékeztető, epikus forma  
történet, nyelvhasználat, nyelvtan, nyelvészeti történelem, földrajzi fogalomtérkép, fordítások, francia  
művek, glossza, gilyák, hirdetés, intézményirányítók, irodalmi irányzatok, drámakörnyezet-írás  
adótervezés, irodalomtörténet-írás története, ismeretterjesztő, kélet
```

6. ábra **Az adatbázis metaadatai példamutató mennyiségű tárgyszót tartalmaznak**

Bibliotheca Eruditionis**Honlap:** <http://www.eruditio.hu>**E-mail:** kevehazi@bibl.u-szeged.hu,
bodza@bibl.u-szeged.hu**Fenntartó:** OSZK, SZTE Egyetemi Könyvtár**Értékelés dátuma:** 2009. január 18.**Értékelő:** Kőrös Kata**Általános értékelés**

A *Bibliotheca Eruditionis*, azaz *Régi Magyarországi Nyomtatványok és Olvasmányok adatbank (1500-1700)* az Oktatási Minisztérium által kiírt IKTA (Infokommunikációs technológiák és alkalmazások) pályázat keretében épül az Országos Széchényi Könyvtár és a Szegedi Tudományegyetem, Egyetemi Könyvtár közreműködésével. A projekt célja egy hatalmas digitális tudásbázis létrehozása, amely összefoglalja a Kárpát-medence könyves információit és dokumentumait a XVI-XVIII. század közötti időszakról.

A program része a *Régi Magyarországi Virtuális Könyvtár*, amely a bibliográfiai adatokon kívül az egyes példányok lelőhelyjegyzékét, kiadástörténetét, és a kiadások címlapjának, előszavának, ajánlásokkal ellátott oldalainak fotóit is tartalmazza, végső célként pedig elérhetővé kívánja tenni a magyar nemzeti bibliográfia XV-XVII. századi részét képező kötetek teljes digitalizált változatait.

Az adatbank másik alappillére az olvasmánytörténeti adatbázisrendszer, amely a SZTE kutatásai alapján az 1526 és 1750 közötti időszak magyar olvasmánykultúráját dolgozza fel. Az 1750 könyvbirtoklásról, könyvek leírásáról szóló levéltári forrás adatbázisa közel 60 000 beazonosítható műről és 200 000 könyvről tanúskodik. Az inventáriumok jellemző tulajdonságai alapján külön részadatbázisként építik a könyvjegyzékek, egyes könyvtételek, szerzők, tulajdonosok, a tulajdonosok iskolázására vonatkozó adatok nyilvántartásait. Továbbá ehhez kapcsolva építik a dokumentumok teljes szövegének és a legfontosabb faksimiléknek adatbázisát, a beazonosított művek címleírását, és a forrásokhoz, tulajdonosokhoz, gyűjteményekhez és konkrét könyvekhez kapcsolódó szakirodalmi adatbázist.

A projekt a könyvtörténeti és olvasmánytörténeti adatbázisok összekapcsolásával egy igen összetett rendszert valósít meg, amelyben könyvjegyzé-

kek adatai, az MNB (RMNY, RMK) köteteiből a korszak teljes magyarországi könyvanyaga, az OSZK XVI. századi külföldi könyveit magában foglaló reprezentatív gyűjteménye (Antiqua), és a hálózaton elérhető régi könyvtárak és a régi könyvekre vonatkozó szakirodalom válik kereshetővé.

A program a SZTE Könyvtárban kidolgozott *Bodza*-keretrendszerben valósul meg, amelynek segítségével igényesen kialakított egységes felületen keresztül érhetők el különböző források adatai.

A projekt részeként megvalósult a *Zrínyi-könyvtár* 3D-s rekonstrukciója is. *Zrínyi Miklós* költő könyvtárát Virtual Reality Modeling Language segítségével építették „újra” és tették nyilvánossá. A virtuális Zrínyi-könyvtár látványos formában szemlélteti az adatok későbbi felhasználásának egyik lehetőségét.

A nagyszabású projekt eredményeképpen egy olyan összetett adatbázisrendszer valósítható meg, amely további tudományos kutatások alapjául szolgálhat. A XVI-XVIII. századi magyarországi könyvkultúra alapvető kérdéseire adhat választ, arra, hogy ki, mikor, milyen könyvet birtokolt, milyen más könyvekkel együtt, milyenek voltak ezek a dokumentumok valójában, a megőrzött dokumentumok mely példányai hol találhatóak ma és hogyan hozzáférhetők. Egyetlen adatbank segítségével feltérképezhetővé válna a magyar tudományosság kétszáz évnyi korszaka.

A tesztelés alapján néhány terület további fejlesztése javasolható.

- A projekt leírása szerint a készítők a középiskolai tanulóktól a tudományos kutatókig sokfajta felhasználói igény kielégítését tűzték ki célul. Ehhez azonban a rendszer jelenlegi állapotában szükség van a sugó átalakítására, és a tudásbázis további információkkal való ellátására.
- A projektet bemutató szövegek nem egyértelműek. Nehéz megállapítani a kapcsolatot az egyes adatbázisok között. Megzavarhatja a felhasználót, hogy az egész projekt és az olvasmánytörténeti adatbázisok közös neve: *Bibliotheca Eruditionis*, és csak a keresőfelületre jutva láthatjuk, hogy a keresés más forrásokkal együtt lehetséges, az összefoglaló *Lectio* cím alatt.
- A tájékoztató szövegekben eltérő adatokat olvashatunk az egyes részadatbázisok tartalmára vonatkozóan. Az olvasmánytörténeti adatbázisok felépítése a program általános leírása és az adatbázis külön bemutatása alapján nem egyértelmű. Szerencseesebb volna a programra vonat-

kozó legfontosabb információkat már a főoldalon közölni, és tisztázni a félreérthető részeket.

- Átlagos felhasználó számára a súgó szaknyelvi szövege és az adatok körének magyarázat nélküli leírása problémát okozhat. Egy külön szakterületi és egy, a csak érdeklődő laikusok számára kialakított súgó megkönnyítené a kereső használatát. A források részletesebb és következetes bemutatása is ezt a célt szolgálhatná.
- A nem szakembereket segíthetné egy böngésző funkció kialakítása nevek, tárgyszavak, tipológia, vagy akár speciális régi könyves tulajdonságok alapján (különleges kötetek, díszítések, ajánlások stb.).
- Az adatbázishoz kapcsolt multimédiás anyagok könnyebb hozzáférése, vagy a kapcsolódó anyagok típusai szerinti keresés jobban felkeltethetné a laikus felhasználók érdeklődését.
- A projekt nyitóoldalának van angol nyelvű változata, de nem minden kapcsolódó aloldal található meg angolul, például a kutatási beszámolók csak magyarul érhetők el. Az olvasmánytörténeti adatbázis nyomtatásban megjelent kutatási anyagainak bibliográfiai leírásában a címek német nyelvű fordítása része a leírásnak az angol nyelvű verzióban is, ugyanennek az adatbázisnak a keresési útmutatójában a magyar és az angol szöveg – megnehezítve a tájékozódást – egyszerre jelenik meg a képernyőn. Ráadásul ennél a résznél az indexelt adatok körét csak latinul olvashatjuk, mindenféle magyarázat nélkül. A Zrínyi-könyvtár honlapján pedig ellenkezőleg: a könyvtár történetét tárgyaló fejezeten kívül szinte minden csak angol nyelven érhető el. Egy ilyen nagyszabású projektnél, amely külföldi kutatók érdeklődésére is számot tarthat, a teljes körű tájékoztatás érdekében egységes idegen nyelvű felületre, a beszámolóknál egy-egy angol nyelvű összefoglalóra, vagy legalább a címek fordítására lenne szükség.

Ezeztől az inkább gyakorlati, és az adatbázisrendszer környezetét érintő kérdésektől eltekintve a rendszert egyedülállóan jól szerkesztett, hasznos gyűjteménynek tartom, amely valóban a művelődéstörténet e korszakának tanulmányozásához, tudományos kutatásához elengedhetetlen segédletté válhat.

Részletes értékelés

Felület, használhatóság, segítség

- A *Bibliotheca Eruditionis* projekt nyitóoldalán (7. ábra), az adatbank nevén és a munkálatokban részt vevő könyvtárak logóján kívül mindössze

négy menüpontot találunk. Az első a program leírását bemutató oldalra visz; már a főoldalon választható ennek magyar, angol, német vagy francia nyelvű változata. A második könyvtörténeti adatbázisokkal rendelkező intézményeket sorol fel, de a négy közül (OSZK, SZTE, ELTE, KLTE) csak kettő vezet tovább adattárakhoz. A harmadik pontban *Olvasmánytörténeti adatbázis* címszó alatt *Eruditio adatbázis* és *Keresés az adatbázisban* pontokat találunk. Innen juthatunk az olvasmánytörténeti adatbázis saját oldalára. A negyedik pont pedig a Zrínyi-könyvtár 3D-s rekonstrukciójához vezet. Az *Eruditio adatbázis* alpontról továbblépve a SZTE olvasmánytörténeti kutatásairól olvashatunk egy rövid összefoglalót, megtekinthetjük a kutatással kapcsolatos nyomtatott kiadványok listáját, a részt vevő munkatársak nevét. Minden aloldalról elérhetjük az oldal gondozójának e-mail címét, de arra vonatkozóan nem találtam információt, hogy kitől kaphatunk a teljes projektről vagy egyes részeiről bővebb tájékoztatást.

7. ábra A *Bibliotheca Eruditionis* projekt főoldala

- A főoldalon lévő *Keresés az adatbázisban* menüpont egyenesen a Bodza felületére viszi a látogatót, az olvasmánytörténeti adatbázis oldaláról ugyanilyen link vezet az adatbázisrendszert bemutató oldalra, ahonnan ténylegesen továbbléphetünk a keresőfelülethez. Az olvasmánytörténeti adatbázisokat bemutató oldalon az egyes részadatbázisok tartalmáról olvashatunk, és megtaláljuk az indexelt adattípusokat, valamint a kapcsolódási pontokat más részadatbázisokhoz.
- A keresőfelület felépítése egy nyomtatott könyv oldalaihoz hasonlít. A bal oldali keretben az éppen elvégzett művelet, míg a jobb oldalon az eredmény, a találati halmaz, vagy egy rekord részletes nézete jeleníthető meg. A navigáció a

keresőfelületen néhol bonyolult. Bizonyos összetartozó oldalak között, például a találati listában, vagy a lista és a részletes megjelenítés között nyílak segítségével navigálhatunk. Ilyenkor a korábbi oldal mindig visszaugrik a képernyő bal oldalára.

- A bal oldali lap alján kiválaszthatjuk a keresőfelület nyelvét, vagy választhatunk a súgó bővebb és szűkszavúbb változata között. A bővebb változat esetén a képernyő egyes elemei fölé mozgatva a kurzort, különböző információkat kapunk: rövidítések feloldását például forrásmegjelölésnél a találati listában, az egyes forrásokban szereplő tételek számát az adatbázisok neve fölött. A megoldás látványos, azonban a rendszer akadálymentes felhasználását mindenképpen nehezítheti.
- A súgót jelölő kérdőjel fölött megjelenő szövegből nyithatjuk meg a keresési útmutatót. Itt részletes, keresési példákkal és belső utalásokkal ellátott könyvtár-informatikai szaknyelvi szöveget találunk. Igaz, az egyes kifejezésekhez, szabványok nevéhez magyarázó oldalakat kapcsoltak, a linkek azonban néha egy-egy angol nyelvű oldalra, például a Wikipedia megfelelő szócikkére mutatnak. Vannak a felületnek olyan részei, amelyekről egyáltalán nem beszél a súgó, például a találatok kijelöléséről, letöltéséről vagy a megjelenítés módosításáról, pedig a *Beállítások* ablakra csak az igazán kísérletező kedvű felhasználó találhat rá.
- Alapértelmezetten a bal oldali keretben *Lectio – Olvasmánytörténeti források* cím alatt a legfontosabb tudományterületi adatbázisok listája jelenik meg. Az OSZK adatbázisai közül a MOKKA – *Régi Kéziratok (-1850)*, MOKKA – *Régi Nyomtatványok (-1850)*, Muzeális Könyvtári Dokumentumok Nyilvántartása, *Régi Magyarországi Szerzők* adatai; a SZTE Könyvtárából pedig a *Bibliotheca Eruditionis*, és a *Bibliotheca Zriniana* adatbázisokat találjuk. A bal oldali keret fejléce mutatja, hogy éppen mely adatbázisban keresünk. Az egyes források mellett található házikó segítségével választhatjuk ki a speciálisan keresendő forrást. Erre kattintva a forrás kerül a fejlécebe. A fejlécben a forrás neve előtt megjelenő ablakocskából kiválaszthatjuk az összes kereshető forrást, az alapértelmezett Lectiot, vagy fastruktúrában a forrás fölérendelt pontjait. Az alapértelmezett listához a jobb sarokban található nagyobb házikó képelemre kattintva lehet visszatérni.
- Egy kérdőjel szerepel az összes forrás mellett. Rákattintva a jobb oldalon bemutató, magyarázó szövegnek kellene megjelenni. Van, ahol linket találunk az adott intézmény katalógusához,

máshol egy képet és a forrás nevét, legrosszabb esetben pedig csak az adott adatbázisrészben szereplő tételek száma jelenik meg.

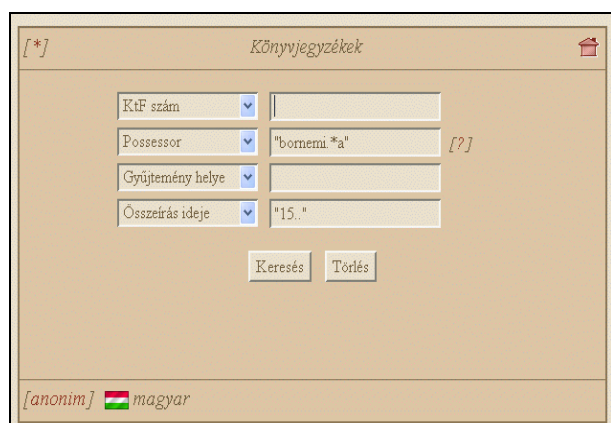
- A lap alján a szögletes zárójelben szereplő anonim címkére kattintva egy *Beállítások* névvel ellátott felugró ablak jelenik meg. Feltehetően ez az adatok feltöltésére szolgáló bejelentkező felület. Itt állíthatjuk be a menüanimációt és az ablakok árnyékolását, egy külön gombbal pedig a megjelenítést teljesen leegyszerűsíthetjük.

Kereső funkciók, találatok

- A rendszerben a különböző források, adatbázisok adatai egyszerre és külön-külön is kereshetők. A tesztelés során az adatbázisrendszer olvasmánytörténeti adatbázisait, a *Bibliotheca Eruditionis* tettem alaposabb vizsgálat tárgyává.
- Több forrás kiválasztására a források neve mellett szereplő csillagok segítségével van lehetőség. Ha több adatbázisban szeretnénk keresni, a keresőmező mindig az adatbázisok listája alatt szerepel. Alapértelmezetten egy keresőmezőt találunk, azonban a keresőkérdés beírása után a képernyőre kattintva újabb mezők jelennek meg mindaddig, amíg az Enter megnyomásával, vagy a *Keresés* gombra kattintva el nem indítjuk a keresést.
- A keresés mindig azokban a mezőkben lehetséges, amely adattípusok az összes általunk kiválasztott forrásban szerepelnek, tehát ezek adattípusainak metszetéből választhatunk egy legördülő menü segítségével. Az összes olvasmánytörténeti forrás és a *Bibliotheca Eruditionis* részadatbázisainak metszete is a teljes szövegű keresés. A *Bibliotheca Eruditionis* kiválasztható forrásai: Feloldott kötetek, Könyvjegyzékek, Nyomdahely, Possessor, Szakirodalom, Szerző, ZAMK – egységesített nevek adatbázisok. Minden részadatbázisban a forrás jellegének megfelelő keresési lehetőségek állnak rendelkezésre.
- A könyvjegyzékek kereshetők KtF-szám, adattári hivatkozás, possessor, gyűjtemény helye és típusa, összeírás ideje, tipológia és a jegyzék helye szerint (8. ábra). A könyvjegyzékekből konkrétan beazonosítható kötetek kereshetők XML formátumban szerző, cím, megjelenés helye, éve, nyomdász, a dokumentum formátuma, tárgyszó, nyelv, possessor, hivatkozás és raktári jelzet alapján; MARC formátumban ezen túl egységes címalak, főcím, sorozatcím, dokumentum-típus, lelőhelykód, könyvtárkód, kiadás, kötetjelzés, ETO-szám, rekordkapcsolat, internet és utolsó módosítás szerint. A nyomdahely földrajzi név vagy tartomány szerint, a possessornév, nemzetiség, rang, foglalkozás, vallás, száрма-

zás, nem, dátum és iskolák szerint. A szerzők név szerint, az egységesített nevek között rendszó, név vagy névváltozat, évszám, születési hely vagy adattári forrás szerint. A szakirodalom pedig szerző, cím, megjelenés helye, éve, vagy hivatkozás szerint. Laikus felhasználó számára e sok keresési lehetőség közül némelyek használhatatlanok, hiszen a súgó semmit sem közöl arról, hogy a *hivatkozás*, *KtF-szám*, vagy *interneten* milyen keresőkérdést takar valójában, és nincs hozzáférés a lelőhelyek és könyvtárak speciális kódjaihoz sem. Az sem világos, hogy a rendszer milyen tárgyszavakkal dolgozik.

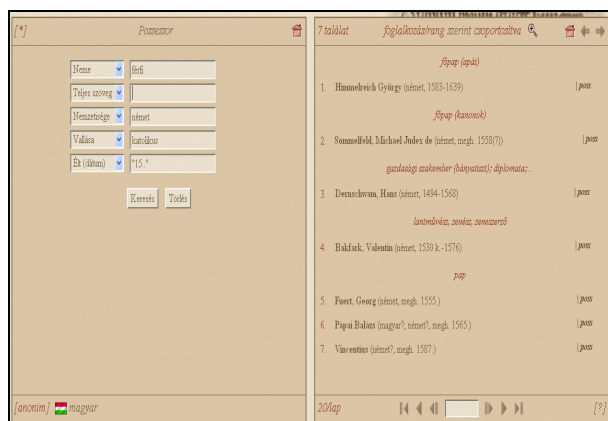
- A tesztelés alapján nem egyértelmű az egységesített nevek adatbázisának tartalma. Vannak olyan possessorok, akikre nem lehet rátalálni ezen a keresőfelületen keresztül. A keresést az olyan adattípusoknál, amelyeknek lehetnek névváltozatai (pl.: földrajzi nevek, személynevek), a program következtlenül végzi el. A possessorok adatbázisában *Bornemissza* és *Bornemisza Anna* keresésre is van eredményt, míg a könyvjegyzékeknél már csak *Bornemisza Annára* kapunk találatot.

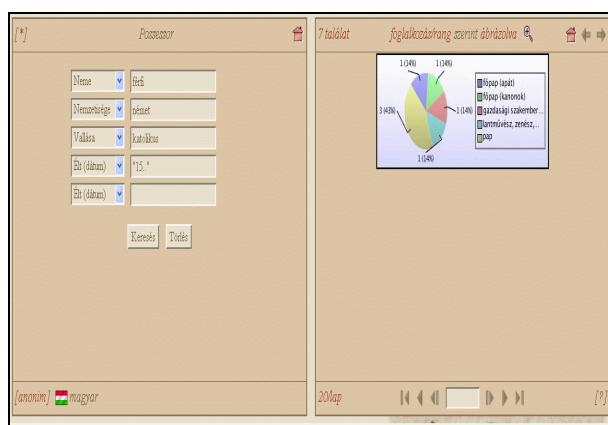
8. ábra A Könyvjegyzékek részadatbázis űrlapja

- A keresőkifejezések között alapértelmezett az ÉS kapcsolat. A beírt keresőkifejezések sorrendjét a rendszer nem veszi figyelembe. Pontos kifejezésre idézőjelek segítségével lehet keresni. A keresőrendszer nem támogatja az ékezetek nélküli keresést a jelentéssel bíró magyar ékezetes betűk esetében, de a különleges karakterek ékezezeit elhagyhatók, továbbá a hosszú és a rövid ékezetek, és a kis- és a nagybetűk között nem tesz különbséget. A rendszer a kulcsszavas keresésen túl támogatja a POSIX reguláris kifejezések használatát. A helyettesítés, csonkolás, alternatív minták keresése ennek segítségével megoldható.

- A találati listákban alapértelmezetten a rekordok rövid leírása jelenik meg. A lista az adott forrás jellegének megfelelően különböző szempontok szerint rendezhető, csoportosítható, összesíthető vagy ábrázolható. A rendezésnél a kiválasztott adattípus betűrendjében kapjuk meg a listát, a csoportosítás kiemeli a választott adattípust (9. ábra), az összesítésnél csak ez a típus jelenik meg, valamint a hozzá sorolható rekordok száma, az ábrázolásnál pedig az adatok grafikonos megjelenítését kapjuk (10. ábra).

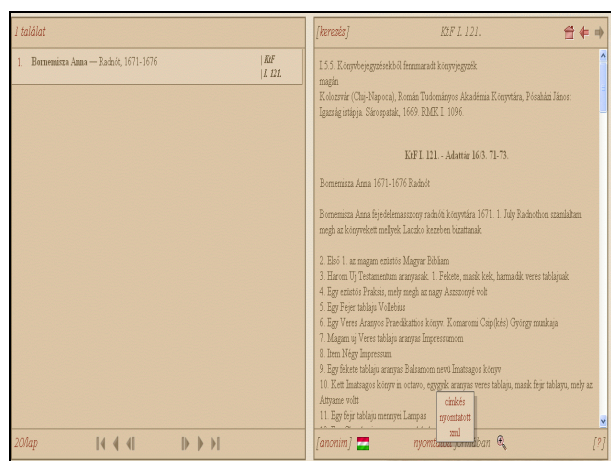
9. ábra Egy csoportosított találati lista

10. ábra A találati lista grafikonos ábrázolása

- Az ábrázolásnál azonban feltűnő, hogy a bizonytalan adatok bevitelére nem egységes. Hol zárójelben, hol a nélkül kapcsolódik kérdőjel a nem biztos adathoz, ezeket az eltéréseket azonban a rendszer külön adatként regisztrálja. Ugyanez jellemző a több adatot tartalmazó mezőkre, például a több foglalkozással rendelkezők vagy a szerzetesek így nem a megfelelő csoportba kerülnek. (A szerzetesek például *szerzetes* (*jezsuita*); *szerzetes*, *jezsuita*, *bencés szerzetes* formákban találhatók.)

- Ha túl sok találatot kaptunk, a navigációs nyíl segítségével visszatérhetünk az űrlap oldalára, amely megőrzi az előző keresőkérdést, így egyszerűen szűkíthetjük a keresendő források körét. A listából a rekordok sorszáma rá kattintva kijelölhetünk elemeket. Ha az összes találat száma fölé visszük a kurzort, kijelölhetjük az egész listát, vagy megfordíthatjuk a kijelölést, illetve választhatjuk a találatok letöltését.
- A letöltésnél öt formátum közül választhatunk: HTML, PDF, PostScript dokumentum, szöveges MARC UTF-8 kódolású dokumentum, vagy ISO-2709 MARC ANSEL kódolású dokumentum formájában letölthetjük, vagy postázhatjuk saját e-mail címünkre a listát.
- A listában az egyes tételekre kattintva kapjuk meg a rekordok részletes megjelenítését (11. ábra). A források típusától függően itt is több lehetőségünk van. Minden forrásnál kiválaszthatjuk a lap alján a címkés és az XML formátumot. Sok helyen MARC, MARCXML, a *Feloldott kötetek* MARC adatbázisában például *űrlap*, a könyvjegyzékeknél *nyomtatott* formátum is választható, vagy például az OSZK, vagy a FSZEK tételeinél OAIDC formátum.

11. ábra Egy rekord részletes megjelenítése nyomtatott formátumban

- A *Könyvjegyzékek* részletes rekordjai *nyomtatott* nézetben a *könyvjegyzékek Adattár XVI-XVIII. századi szellemi mozgalmaink történetéhez* sorozat kötetében megjelent teljes szöveget is tartalmazzák.
- Az egyes adatbázisok rekordjai között általában jó az átjárhatóság. A *könyvjegyzékek* leírásánál a possessorok nevére kattintva megkapjuk adatlapjukat, ahonnan a *kapcsolódó tételek* címszóval visszajuthatunk, vagy megkaphatjuk a további *könyvjegyzékeket*. A *Nyomdák* nevére kattint-

va a *Nyomdahelyek* adatbázisból kapunk adatlapot. A *könyvjegyzékekről* szóló szakirodalom vagy segédlet a tételek bal felső sarkában megjelenő *Keresés* címszó alól érhető el, a *Cikk-MOKKA (Szakirodalom)* vagy a *könyvtételek* feloldásához szükséges adatbázisok (*Bibliográfia*) segítségével.

- Bizonyos forrásoknál a részletes megjelenítésnél, általában a nyomtatott formátumban képek és URL címek is hozzáférhetővé válnak, vagy például a nyomdahelyeknél a MapQuest és a MultiMap segítségével térképes megjelenítés. A tételek egy része egészében vagy részleteiben elérhető valamilyen képformátumban a felületen keresztül. Arra vonatkozóan, hogy mely tételekhez kapcsolódik digitalizált anyag, a honlapon nem találtam információt. Az adatbázis készítői szerint körülbelül 10 000 – a konvertált változatokkal együtt 60 000 – kép érhető el az adatbázisrendszerből. Az OSZK Antiquakatalógusából származó tételekhez például legtöbbször kapcsolódik képanyag.

Tartalom, minőség

- A projekt alapját a SZTE Kárpát-medence XVI-XVIII. századi olvasási szokásait feltáró kutatások jelentik. Az adatbázisrendszer gyűjtőkörébe tehát elsősorban a régi könyvek és nyomtatványok, tehát az 1450 és 1850 között Magyarországon, illetve a Kárpát-medence területén megjelent dokumentumok adatai tartoznak. A projekt számos adatbázist fog össze, amelyek tartalma a keretrendszer segítségével a szemantikai összefüggések mentén kereshetővé válik.
- Az olvasmánytörténeti adatbázisokat körültekintő munkával építik. Ez az adatbázisrendszer hozzáférhetővé teszi a *Könyvtártörténeti Füzetekben* regisztrált *könyvjegyzékek* bibliográfiai adatait és nyomtatásban megjelent teljes szövegét, továbbá lehetővé teszi kereshetőségét a dokumentumtípusból fakadó sajátosságai alapján az indexelt adattípusok bonyolult kapcsolódási pontjait kihasználva.
- A *Bibliotheca Eruditionis* adatbázisai magas színvonalú kutatómunka eredményeként jöttek létre. Az alap kutatások eredménye az adatbázison keresztül hozzáférhetővé téve hasznos és jól kezelhető tudásanyagot nyújt, számos későbbi tudományos munka kiindulópontjául szolgálhat.

Metaadatok, bibliográfiai információk

- A karakterek kódolása az adatbázisokban egységes, az UNICODE szabvány alapján történik.
- A projekt készítői a különböző adatbázisok összekapcsolásával metaadatokkal gazdagon ellá-

tott korpuszt hoztak létre. Mivel a rekordok formátumait az adatforrásként szolgáló intézmények határozzák meg, az adatbázisrendszer rekordjainak metaadatokkal való ellátottsága nem egyformán magas szintű. Nagy előnyt jelent azonban, hogy a legkevesebb metaadattal rendelkező tételek is elérhetők XML formátumban. Úgy vélem az adatbázis további használhatóságát növelné, ha minden intézmény rekordjaihoz tartozna az OAI protokollnak megfelelő változat.

Az Országos Széchényi Könyvtár adatbázisai

Honlap: <http://www.arcanum.hu/oszk>

E-mail: arcanum@upcmail.hu

Fenntartó: Országos Széchényi Könyvtár és Arcanum Adatbázis Kft.

Értékelés dátuma: 2009. január 20.

Értékelő: Drótos László

Általános értékelés

Az „Országos Széchényi Könyvtár adatbázisai” néven összefoglalt adattárszolgáltatás a régi könyvek, nyomtatványok és kéziratok legfontosabb információforrása a magyar weben. (Az adattárak egy része – a szintén semmitmondó – „Catalogus” név alatt is elérhető volt a www.arcanum.hu/catalogus oldalon, de ez jelenleg nem működik.) A szolgáltatás történetéről nincsen semmi információ a honlapon, így csak külön nyomozással lehet kideríteni, hogy a 2000 és 2005 között megjelent CD-ROM kiadványok anyaga kereshető itt (a 2007-ben kiadott „Kézirattár II.” CD sajnos már nem lett betöltve), és az archive.org mentéseiből valószínűsíthető, hogy a honlap 2002 elején jelent meg. A bal felső sarokban levő felirat szerint a szolgáltatást az Avignonet működteti, de ha a logóra kattintunk, már csak egy „Invalid Hostname” hibaüzenet jön. Valójában, ahogy az URL címből is látszik, a rendszer az Arcanum szerverén fut, amely a digitalizálást is végezte. Hogy az OSZK ellát-e még valamilyen szakmai felügyeletet a szolgáltatás felett, az nem derül ki a felhasználók számára. Jelenleg a következő adattárak érhetők el (ebben a sorrendben):

- **eRMK – Elektronikus Régi Magyar Könyvtár** (Szabó Károly: Régi Magyar Könyvtár – magyar nyelvű nyomtatványok (RMK I. 1531–1711), magyarországi idegen nyelvű nyomtatványok (RMK II. 1473–1711); Sztripszky Hiador: Adalékok Szabó Károly Régi Magyar Könyvtár c. munkájá-

nak I–II. kötetéhez (1472–1711); Régi Magyarországi Nyomtatványok – a történelmi Magyarországon területén bármely nyelven, ill. külföldön magyar nyelven megjelent kiadványok (RMNY I. 1473–1600, RMNY II. 1601–1635 és RMNY III. 1636–1655));

- **Szinnyei József: Magyar írók élete és munkái** (az 1900-as évek elejéig élt magyar szerzők életrajza, művei és a róluk szóló szakirodalom, az 1891–1914 között megjelent 14 kötet anyaga);
- **Magyar Könyvészet: 1712–1920** (Petrik Géza: Magyarország bibliográfiája – az ország területén megjelent nyomtatványok és a külföldön kiadott magyar vonatkozású kiadványok (1712–1860); Magyar Könyvészet – hazai, magyar nyelvű művek, illetve részben periodikumok (1860–1920) – az 1911–1920 közötti rész az idegen nyelvű nyomtatványokat is tartalmazza);
- **Magyar Könyvészet 1921–1944** (A Magyarországon nyomtatott könyvek szakosított jegyzéke (szerk.: Komjáthy Miklósné) – retrospektív nemzeti bibliográfia, pótlásokkal és javításokkal);
- **Kézirattár** (az OSZK Kézirattára cédulakatalógusainak digitális változata: Codices Latini Medii Aevii – középkori latin kódexek; Latin nyelvű kötetes kéziratok; Magyar nyelvű kötetes kéziratok; 1950 után beszerzett kötetes kéziratok; Analekta – vegyes iratok; Fondjegyzék; Levelestár);
- **Régi Nyomtatványok Tára** (Antiquakatalógus – az Országos Széchényi Könyvtárban őrzött 16. századi nem magyar nyelvű, külföldi könyvek; Szabó Károly és Hellebrant Árpád: Régi Magyar Könyvtár III. – magyar szerzőktől külföldön megjelent nem magyar nyelvű nyomtatványok, és az OSZK-ban az 1990-es években készített pótlások (RMK III. 1480–1711); Apponyi Sándor: Hungarica – a külföldi szerzők magyar vonatkozású művei, és az OSZK-ban a 2000-es évek első felében kiadott pótlások (15.-18. sz.)).

A szolgáltatás nagy előnye, hogy ha akarunk, akkor egyszerre kereshetünk valamennyi adatbázisban, de mindegyiknek van saját, egyedi keresőürlapja is. A kezelőfelület némi tanulást igényel a szokatlan megoldások miatt. Jó viszont, hogy gyors hálózati kapcsolat esetén a válaszdíkok nagyon rövidek. Néhány adattárban belső hivatkozások és könyvoldalokról készült képek is vannak.

A tesztelés során talált három komolyabb hiányosság a következő:

1. Nincs tájékoztatás a szolgáltatásról és az adatbázisok tartalmáról, így csak a „beavatottak” tudják, hogy valójában mit érdemes és mit nem érdemes itt keresni. Legalább az mnk.oszk.hu

oldalra lehetne tenni egy hivatkozást, ahol többek között ezekről a könyvészeti forrásokról is vannak szakszerű ismertető – ráadásul több nyelven is.

2. Az egyes részgyűjtemények speciális keresőlapjai nem egységesen lettek kialakítva, ugyanaz a funkció különbözőképpen szerepel rajtuk, és csak néhol látszik nyoma tudatos ergonómiai és esztétikai tervezésnek – a felület egyéb részei elég hevenyészett módon összerakott oldalak.
3. A rendszer évek óta magára hagyottnak tűnik, és egyre jobban szétesik. A belső ugrópontok és a beágyazott képek hivatkozásai sokszor hibásak, és időnként más hibajelenségek is felépnek. Ráadásul ezek visszajelzésére nincs is mód, mert bár a hibaüzenet a webmestert ajánlja, de nem ad erre szolgáló e-mail címet.

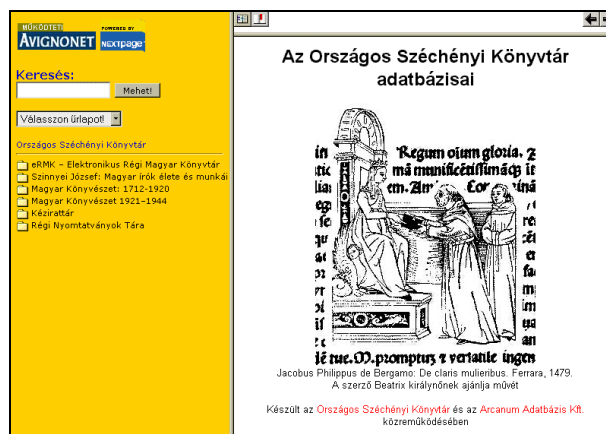
Összefoglalva: A www.arcanum.hu/oszk címen egy hatalmas és – nemzetközileg is – nagyon értékes adatbázis-gyűjtemény működik, de erről a nemzeti bibliográfiával foglalkozó szakemberek szűk körén kívül valószínűleg nem sokan tudnak, és még kevesebben tudják hatékonyan használni ezt a nem igazán barátságos felületet. Sajnos nincs statisztika a szerver forgalmáról, de feltételezhetően egy korszerűbb és legalább angolra is átváltható kezelőfelület, valamint tisztességes dokumentáció az elérhető tartalomról többszöröse növelné a használatot, hiszen a régi könyvekkel foglalkozó magyar könyvtárosok mellett hazai és külföldi könyvkereskedők, könyvgyűjtők, irodalmárok, történészek stb. számára is fantasztikus információforrások vannak itt. Bár egyes adattárak tartalma más rendszerekben is visszakereshető (pl. OSZK OPAC, MOKKA-R, MEK), de ha még néhány évig megmarad ez az adattárgyűjtemény is, akkor érdemes lenne pár napot rászánni, és a legsúlyosabb hiányokat és hibákat pótolni, illetve kijavítani, valamint továbblépési lehetőséget kínálni a könyvészeti adatok iránt érdeklődők számára olyan fontos hasonló honlapokra, mint a MOKKA-R, a *Bibliotheca Eruditionis*, az *ELTE Bibliotheca Antiqua Digitalis*, vagy a *Magyar Nemzeti Bibliográfia*. Mert jelenlegi állapotában már nem igazán vet jó fényt a magyar könyvtárosok és informatikusok online szolgáltatások fejlesztésével kapcsolatos tudására.

Részletes értékelés

Felület, használhatóság, segítség

- A felhasználót egy, a kilencvenes évek honlapjaira jellemző, keretből álló nyitóoldal és egy

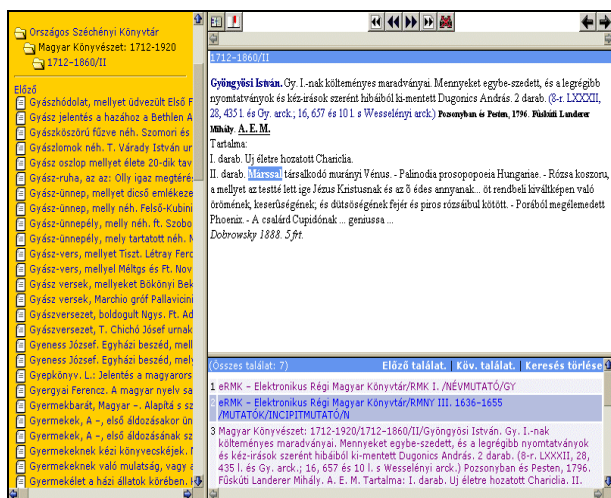
csúnyácska, fekete-fehérre konvertált fametszet fogadja. Utóbbiról pedig van szebb digitális másolat is az OSZK honlapján (www.oszk.hu/hun/kincsek/cimeliak/osnyom/osnyom_38_hu.htm), érdemes volna kicserélni, és stílszerű lenne a képen látható *Jacobus Philippus de Bergamo*-ról szóló szócikket hozzákapcsolni az *Apponyi: Hungarica* adattárból (12. ábra).

12. ábra A szolgáltatás főoldala

- A kezelőfelület egyéb elemeit feltehetően a honlap mögött futó NextPage LivePublish kereskedelmi szoftver lehetőségei is behatárolják. Mindenestre a három (sőt keresés után négy) frame-ből álló oldalnak inkább több hátránya van, mint előnye. Egy ilyen keretes weboldal nehezen hivatkozható és nyomtatható, akadálymentesnek pedig egyáltalán nem nevezhető. Kétségtelen viszont, hogy ha megszokjuk a használatát és rájövünk, hogy a kereteket hogyan tudjuk szükség esetén átméretezni, akkor egy áttekinthető és könnyebben navigálható felületet kapunk, mintha külön ablakok között kellene váltogatnunk (13. ábra). Sajnos Firefox és Opera böngészőknél akkor is megjelennek a frame-ek görgetőszávjai, amikor ezekre nincsen szükség, és ez rontja az összhatást. A könyvjelzőzés problémájára kapunk egy segítő ikont a felső navigációs sorban, erre kattintva az aktuális tételt fel tudjuk venni a kedvencek közé. Egy másik ikonnal pedig eltüntethetjük a találatokat mutató alsó keretet (ezt a „Keresés törlése” felírra kattintva is meg tudjuk tenni – kivéve azt az esetet, amikor nincsen találat és mégis lapozni próbálunk a következőre, mert az ilyenkor megjelenő „Keresés törlése” szavakra hiába kattintgatunk). Ugyancsak fontos a bal felső sarokban levő „A tartalomjegyzék frissítése” ikon, mert ezzel tudjuk a bal oldali keretben levő hierarchikus listában megnézni, hogy

az éppen megjelenített találat melyik adattár melyik részéből származik. Ezt a tartalomjegyzéket a rendszer valamiért csak az első találatnál frissíti automatikusan, a többinél nekünk kell ezt megtennünk ennek a gombnak a nyomogatásával – de ügyetlen módon ilyenkor a tartalomlista közepén jelenik meg az aktuális találat, és nem az elején, úgyhogy még görgetnünk is kell néhányat. (Az ikonsor lebegő feliratait csak Explorerrel látszanak, a más böngészőket használóknak találgatniuk kell, hogy melyik gomb mire szolgál.)

13. ábra A találatok keretes megjelenítése

- A tartalomjegyzékben való navigálás megtanulása nehézségeket okozhat a rendszer használóinak. A legelső hierarchiaszint kivételével ugyanis nem a lista egyes soraira kell kattintani, hanem az előttük levő sárga mappakonokra: ezekkel lehet kinyitogatni és becsukogatni az egyes ágakat (bár becsukni időnként csak az eggyel magasabb szintű mappát lehet, ami további bonyoldalmakat okozhat). Bizonyos esetekben azonban a sárga mappák melletti szövegre is érdemes rákattintani, mert ilyenkor jelenik meg az eredeti nyomtatott kiadvány belső címlapja, sőt néha a bevezető szöveg is. Egy időben a tartalomjegyzéknek csak egy ága lehet nyitva; a legfelső szintre pedig az „Országos Széchényi Könyvtár” sor előtti mappa becsukásával tudunk visszatérni. Az esetenként 5-6 szintű és néha igen hosszú sorokból álló tartalomjegyzék áttekintése a keskeny keretben nem könnyű feladat, ilyenkor a felhasználó a keret tologatásával tölti az idejét, mert ha elég szélesre állítja, akkor meg a fő szöveget tartalmazó ablak lesz túl keskeny. A legrosszabb azonban az, hogy csak lapozni lehet ebben a tartalomjegyzékben, adott pontra ugrani

vagy nagyobb lépésekben haladni nem, márpedig egy több tízezer tételes lista végére százasa-val ellapozni igazi türelemjáték. Ráadásul minden alkalommal le kell görgetni a lista aljára, mert a „Következő” felirat csak ott található meg, a lista elejére nem tette ki a rendszer tervezője. Még az a trükk sem igazán használható, hogy jobb egérgombbal egy külön ablakba kiemeljük a frame tartalmát, és az így megjelenő URL cím átírásával ugrunk a listában néhány ezer tétellel arrébb, mivel az URL-ben a számláló 16-os számrendszerű. Pedig a régies írásmód és a speciális karakterek miatt nagyon sokszor jobb volna böngészni, mint keresni.

- A karakterkódolással amúgy is sokféle baj van, már a nyitóoldalon is kalapos ű-k látszanak, és ezek – hullámos ő betűkkel együtt – más oldalakon és az adatrekordokban is megjelennek. A régies vagy nem magyar karakterek pedig a legkülönbözőbb módokon tűnnek fel a tartalomjegyzékben, az indexlistákban és az adatok között: sajnos gyakran nem jól. Hogy ezekre hogyan lehetne rákeresni, ahhoz nem kapunk tanácsokat.
- A keresőürlapok felülete nem egységes, nemcsak külalakilag (eltérő színvilág és betűméretek), hanem funkcionálisan sem: például a „szókerék”-nek nevezett indexlista megjelenítésére néhol egy ikon, máshol egy „index”, megint máshol pedig a „szólista” felirat szolgál. A teljes index rendszerint automatikusan megjelenik, kivéve a Magyar Könyvészet: 1712–1920 űrlapját, mert ott üres ez az indexablak. Az amúgy nagyon hasznos indexlista használata is külön kihívás egyébként. A hosszabb indexek lassú hálózathál sokáig töltődnek le, de erről a felhasználó nem értesül, így hiába próbálkozik. A lapozásra szolgáló két kis nyíl annyira apró, hogy alig lehet eltalálni az egérrel – érdemesebb a billentyűzet PageDown, PageUp, Home és End gombjait használni erre a célra. Ha az indexlista ablakába kattintunk és elkezdünk begépelni néhány betűt, akkor a lista adott pontjára tudunk ugrani. De hogy mit gépeltünk be, és mi van akkor, ha elgépeltünk egy betűt, illetve hogyan tudjuk az egészet újratekinteni, arról sehol nem értesülünk, így vakon kell próbálkoznunk. (Utóbbi esetben egyébként lapozni érdemes legalább egyet, és utána lehet újratekinteni a gépelést.) A listában levő szavak dupla kattintással vagy Enterrel emelhetők át a keresőmezőbe, de egyes űrlapokon ez Firefox alatt nem működik.
- Az adattárak egy részénél fekete-fehér képek is vannak, sőt a Magyar Könyvészet 1921–1944 kötetei csak TIFF képekként lettek beszkenelve, és csak a mutatók böngészhetők szöveggént.

Mivel a TIFF formátumot a böngészők nem támogatják, egy külön kiegészítőt (AlternaTIFF plug-in) kell telepítenünk, ehhez a rendszer ad is némi útbaigazítást. A többi kép JPG formátumú, de sokszor ezek sem jelennek meg, mert rossz az útvonal-hivatkozások: az Analektakatalógusnak például hiányzik a címlapképe, az Antiquakatalógusnál pedig az összes képnek csak a „hült helye” látszik. A belső hivatkozásokkal a szöveges utalóknál is bajok vannak néhol, például az *Apponyi: Hungarica*-adattár *Register* részében valamennyi névindex egy „A linket nem lehet követni” hibaüzenetet ad, és a webmesterhez irányít, ám kapcsolati címet nem ad hozzá.

- A rendszer használói amúgy sem kapnak sok tájékoztatást. Az adattár felépítéséről csak a Szinnyi-féle lexikonnál van rendes ismertető. A keresés módjához pedig csak a „Logikai operátorok” űrlapnál van használható segítség, de az itt szereplő mintapéldáknak semmi közük az adattárak tényleges tartalmához. És még ez a kevés magyarázat és felirat is csak magyarul van (kivéve az egyes űrlapokon véletlenül angolul maradt Search és Cancel gombokat), így a magyarul nem tudó kutatók számára „fekete dobozt” jelent ez a honlap – nyilván nem is használják, bármilyen hasznos is lenne nekik.

Keresőfunkciók, találatok

- A szolgáltatás használója első látásra zavarba ejtően sokféle keresési lehetőség közül választhat. A kezdőlapra levő és valamennyi adattárban egyszerre kereső egysoros beviteli mező mellett egy lenyíló menüből további kilenc űrlapból választhat. Ezek neve és sorrendje azonban nem mindig egyezik meg azokkal az adattárakkal, amelyekben keresni lehet velük, így a bennfenteseken kívül mások nem fognak rájönni, hogy a „Petrik” nevű űrlapot kell választani a „Magyar Könyvészet: 1712–1920” adatai között való kereséshez. Teljesen érthetetlen az is, hogy az amúgy „Haladó keresés”-nek nevezett űrlapnak „Logikai operátorok” a neve a menüben; ez a szókapcsolat valószínűleg még értelmetlenebb egy nem informatikusnak, mint a valamiért angolul írt „Advanced search”, ami pedig az „Összetett keresés” feliratú űrlapot hívja be.
- A kezdőlap gyorskeresője egyébként ugyanúgy működik, mint a „Haladó keresés” (14. ábra), érdemes elolvasni annak a használati utasítását, mert a gyorskeresőhöz elfelejtettek ilyen mellékelni. Az egyetlen különbség, hogy az előbbivel egyszerre lehet csak keresni az összes adattárban (függetlenül attól, hogy melyik tartalomjegyzéke van éppen nyitva), utóbbinál viszont kivá-

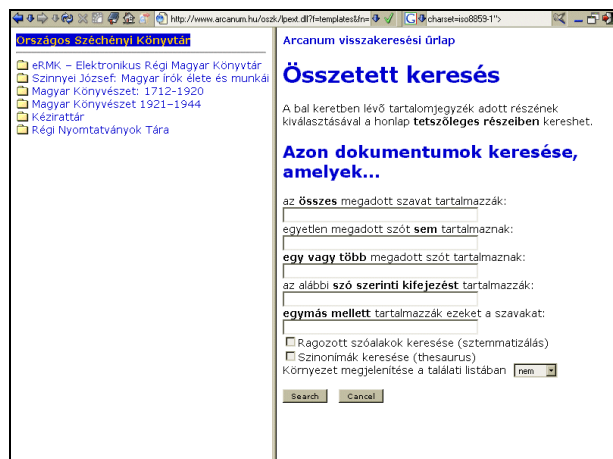
laszthatjuk a bennünket érdeklő adattárat, sőt annak alhalmazait, részfejezeteit is – továbbá kérhetünk szöveggörnyezetet is a találati listába, ami a gyorskeresőnél is hasznos opció volna. Mindkét keresőnél használhatunk AND, OR és NOT műveleteket, idézőjeleket és közelségi operátorokat a kifejezésekhez és a lazább szókapcsolatokhoz, továbbá ? és * jeleket egy vagy több karakter helyettesítéséhez, sőt szótó valamint szinonima szerinti kereséseket is, de utóbbiak csak angol szavakra működnek jól, a magyar szövegekben elég mulatságos eredményeket adnak. Lényegében ugyanezt tudja az „Összetett keresés” űrlap is (15. ábra), csak ott előre definiált beviteli mezők vannak ezekhez a műveletekhez, amelyek AND kapcsolatban állnak egymással, úgyhogy kevésbé rugalmas kombinációkat tesznek lehetővé, mint a gyors- vagy a haladó kereső. (Ezen az űrlapon van egy csúnya magyartalanság is, elég feltűnő helyen: „az összes megadott szavat tartalmazzák”).

Operátor	Példa	Eredmény
And	egy kettő egy & kettő egy and kettő	Megtalálja az 'egy' és 'kettő' kifejezéseket tartalmazó szövegeket.
Or	engem téged engem or téged	Megtalálja azokat a szövegeket, amelyek tartalmazzák akár az 'engem' akár a 'téged' kifejezéseket.
Not	~öt not öt	Megtalálja az 'öt' kifejezést nem tartalmazó szövegeket.
Kizáró vagy	almák ~ narancsok almák xor narancsok	Megtalálja azokat a szövegeket, amelyek vagy az 'engem' vagy a 'téged' kifejezéseket tartalmazzák, azokat azonban nem, amelyek mindkét kifejezést tartalmazzák.

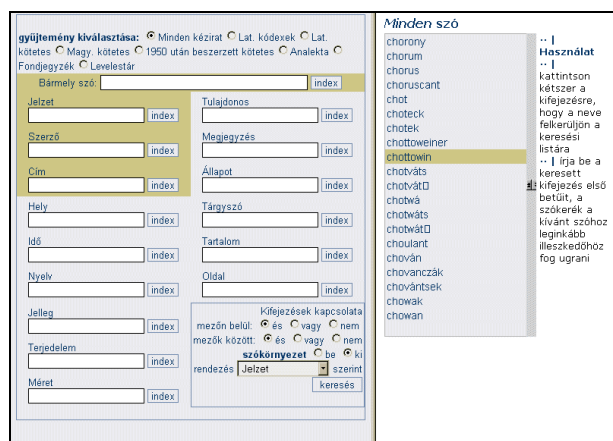
14. ábra A „Haladó keresés” űrlapja

- Az igazán komoly lehetőségek viszont az egyes adattárak saját űrlapjain vannak, ahol az illető adatbázisban található fontosabb mezőkre tudjuk szűkíteni a keresést, továbbá a mezőkön belüli és a mezők közötti logikai kapcsolatokról is rendelkezhetünk, valamint a találatok rendezési sorrendjét is beállíthatjuk (16. ábra). A szavakat begépelés helyett a szókerékből is kiválaszthatjuk, de fontos, hogy előtte mindig annak a mezőnek az indexlistáját töltsük be ebbe a narancssárga hátterű keretbe, amelyben keresni akarunk. Egy mezőbe több szót is kiválaszthatunk dupla kattintásokkal ebből a listából, de egyes űrlapokon ilyenkor egy értelmetlen figyelmeztető ablak ugrik elő, amit egy újabb kattintással tudunk csak eltüntetni (17. ábra). Fontos, hogy ha több szót is választunk a szókerékből, akkor ezek

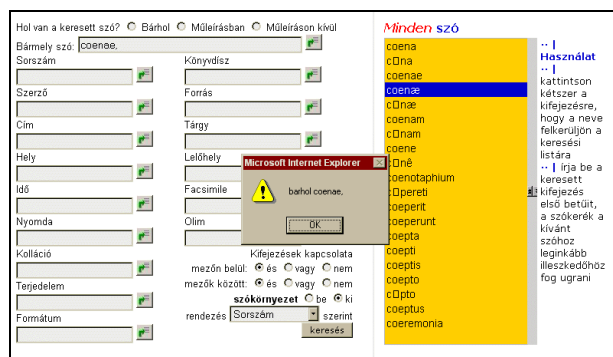
AND kapcsolatban lesznek egymással, és nem a logikusabb OR művelet érvényes közöttük, ha csak külön át nem állítjuk a „mezőn belül.” felírtú opciót „vagy”-ra. Sajnos egyetlen űrlapon sincs „től-ig” típusú keresésre lehetőség, pedig ez a numerikus mezőknél nagyon hasznos lenne, különösen az évszámnál.

15. ábra Az „Összetett keresés” űrlapja

16. ábra A kéziratok keresője

17. ábra Az eRMK keresője az „alert” ablakkal

- Az űrlapokról nincsen visszalépési lehetőség a nyitóoldalra, így vagy a böngésző vissza gombját kell erre használnunk, vagy mindenképpen keresnünk kell valamit, mert ilyenkor visszajön a kezdőoldal, az alsó keretben megjelenő találati listával kiegészülve. Sajnálatos módon a keresés elindítása után az űrlapok mindig törlődnek; csak akkor van rá esélyünk, hogy ne kelljen újra megfogalmazni esetleg egy bonyolult keresőfeltételt, ha úgy lépünk vissza a böngésző vissza gombjával az űrlapra, hogy előtte nem nézünk meg egyetlen találatot sem, de még ez a trükk sem működik a gyorskereső esetében, illetve ha Explorer-t használunk. Hogy mi volt az éppen látható találati listához tartozó keresőfeltétel, az sem íródik ki sehol; egyedül az ad némi támpontot, hogy belső keretben levő szövegben a program átszínezi az űrlapon beírt szavakat.
- A találati lista gyorsan megjelenik és a találatok száma is látszik (kár, hogy az alsó sorban betűhibás az „Összes találat” felirat). A lista csak 25 tételenként lapozható, ami indokolatlan korlátozás, és csak egyenként lehet megnézni a részletes találatokat – nincsen lehetőség több találat kijelölésére és egyidejű megtekintésére, kinyomtatására vagy lementésére. Zavaró lehet, hogy az utolsó megnézett tétel akkor is látszik a képernyőn, amikor sikertelen keresést hajtottunk végre, vagy rákattintottunk a „Keresés törlése” ikonra vagy felíratra – szerencsésebb lett volna ilyenkor üresre törölni a belső keretet.

Tartalom, minőség

- A OSZK adatbázisaiban kereshető információkat a legjobb szakemberek gyűjtötték és szerkesztették össze, gyakran több évtizedes munkával, úgyhogy a digitalizált források minőségére nem lehet semmi panasz. Természetesen azok a katalógusok és bibliográfiák, amelyek az 1800-as évek végén vagy az 1900-as évek elején készültek és jelentek meg, a mai tudásszintünk szerint hibás vagy hiányos információkat is tartalmazhatnak – erre a tényre illene felhívni a felhasználók figyelmét, hogy kellő forráskritikával kezeljék az itt megtalált információkat, illetve nézzék meg azokat a pótlásokat és javításokat is, amelyeket az OSZK munkatársai időközben hozzátettek egyes adattárakhoz.
- A kutatók számára az már nehezebben elfogadható, hogy láthatólag semmilyen utólagos minőségellenőrzés és javítás nem történt a digitalizált anyagon, pedig a gyakoribb hibákra való rákereséssel vagy a szókerék indexlistáinak átböngészésével a súlyosabb karakterfelismerési (pl. *gyáskzőszörű* a *gyászkoszorú* helyett), gépelési

(pl. *elembetegségek* az *elmebetegségek* helyett), és kódolási (pl. felső indexbe tett ³ az áthúzott lengyel / betű helyett) hibák könnyen megtalálhatók.

- Hogy pontosan mi van az egyes adattárakban és ezek mekkorák, az nem könnyen deríthető ki. Egyeseknél a bevezetőből vagy a kiadói előszóból lehet tájékozódni a tartalomról és a terjedelemtől, de ezek természetesen az eredeti kiadványra vonatkozó információk. Hogy a digitalizálás során a kiadvány mennyire teljesen és milyen adatmezőkre lett leképezve, vagy hogy ezek az adatmezők milyen arányban vannak kitöltve, és hogy hány rekord van az egyes adatbázisokban, azt nem tudjuk meg. A rekordok számáról némi fogalmat kaphatunk, ha egy * karaktert írunk be keresőkérdésnek. A gyorskereső ilyenkor 119 222 találatot ad, ami kevésnek tűnik, mert az egyes adattárak rekordszámait összeadva magasabb érték jön ki. Igaz, ezek külön-külön nem minden esetben határozhatók meg, mert amellett, hogy az eRMK 9342, a Kézirattár 56 790, a Régi Nyomtatványok Tára pedig 23 090 találatot ad a csillaggal való keresésre, a Szinnyi és a Magyar Könyvészet: 1712–1920 esetében kerek 10 000 találat van, ami nyilván nem a valós szám, hanem egy beállított felső korlát, a Magyar Könyvészet 1921–1944 adattáránál pedig egy „Keresési hiba” üzenet jelenik meg ilyenkor.

Metaadatok, bibliográfiai információk

- A kezdőlap fejlécében csak egy *title* adat található, valamint a nyugat-európai iso-8859-1 kódtábla beállítása (a belső keretek és az űrlapok kódolása pedig vegyesen iso-8859-1, iso-8859-2 és windows-1252, ami elég kaotikus megjelenítést eredményez). Némi plusz metaadat csak az űrlapok forrásában található, de ezek a *Figyelő* c. folyóirat digitalizált anyagára vonatkoznak – nyilván

ván annak a sablonja lett átvéve, és a Szinnyi űrlapjánál még a *title* sor is ez marad: „Figyelő archívum :: Keresés”.

- A metaadatok hiányánál és hibáinál kellemetlenebb azonban, hogy nincs szabályos bibliográfiai leírás a digitalizált kiadványokról. Egyes adattáraknál ugyan megnézhetjük az eredeti belső címdalakat, másoknál viszont ezeket nem digitalizálták, vagy legalábbis nem tették hozzáférhetővé. De a címdalok amúgy sem pótolják azt a hiányosságot, hogy egy könyvtárosok által létrehozott és könyvészeti témájú internetes tartalomszolgáltatásnál a feldolgozott kiadványokról nem találhatók szabványos bibliográfiai adatok.

Beérkezett: 2009. I. 22-én.

Drótos László

az Országos Széchényi Könyvtár
Magyar Elektronikus Könyvtár
Osztályán főkönyvtáros.
A Magyar Elektronikus Könyvtárért
Egyesület elnökségi tagja.
E-mail: mekdl@iif.hu

Kőrös Kata

az ELTE BTK ötödéves Informatikus
könyvtáros szakos hallgatója.
E-mail: koroskata@gmail.com

Ternai Zita

könyvtári informatikus.
E-mail: zita-6@freemail.hu

Könyvtárosok kitüntetése március 15-e alkalmából

Dr. Monok István, az Országos Széchényi Könyvtár főigazgatója
a Magyar Köztársasági Érdemrend tisztikeresztje kitüntetést kapta,

Szabó Zsoltné, a Szent István Egyetem Állatorvos-tudományi Kar Könyvtára főigazgatója
a Magyar Köztársasági Érdemrend lovagkeresztje kitüntetést kapta,

Dr. Balogné Ábrányi Hedvig, a Magyar Numizmatikai Társaság irodavezetője, könyvtárvezető
A Magyar Köztársasági Arany Érdemkereszt kitüntetést kapta,

Pobori Ágnes, a Fővárosi Szabó Ervin Könyvtár Észak-pesti Régiója igazgatója és
Weszelitsné dr. Lakos Katalin, a Bűnügyi Szakértői és Kutatóintézet könyvtárvezetője
A Magyar Köztársasági Ezüst Érdemkereszt kitüntetést kapta.

Szívből gratulálunk!

A TMT szerkesztősége